

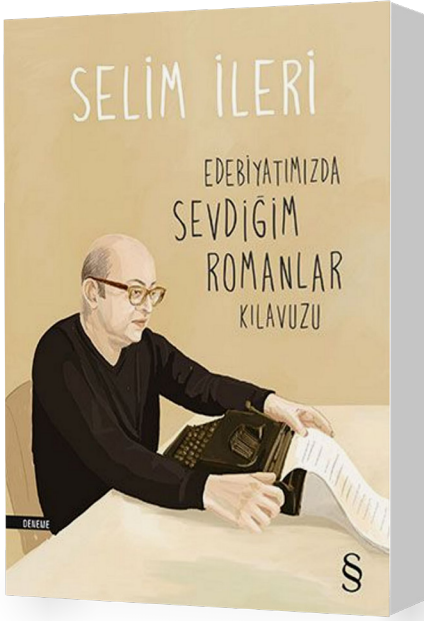
SELİM İLERİ’NİN EDEBİYATIMIZDAN SEVDİĞİM ROMANLAR KILAVUZU ÜZERİNE

Caner Solak

- Çeşitli gerekçelerle hazırlanan okuma listeleri, okurun dikkatini her zaman çeker. Kimi zaman bir derste okutulacak kitapların listesi çıkar karşımıza kimi zaman edebiyat dergileri okuma listelerine dair soruşturmalar yapar. Öğretmenler ya da kültürel kurumlar belirli eserleri tavsiye eder. Bunun yanında sevdiğimiz edebiyatçıların kimleri okuduklarını, hangi yazarları sevdiklerini de merak ederiz. İyi bir yazarı iyi bir yazar yapan etmenler, yazarın hangi eserlerle beslendiğini öğrenme arzusu, okurluk merakının en canlı biçimlerinden biridir. Bir yazarın okuma listesi, ona benzemek ya da onu daha yakından tanıyabilmek için başvurulabilecek en masum yollardan biri olarak görülebilir. Bu açıdan bakıldığında Selim İleri’nin *Edebiyatımızdan Sevdiğim Romanlar Kılavuzu* adlı kitabı bir seçki olmanın ötesinde açıklamalı bir okuma listesidir.

Selim İleri, daha kitabın başında bu metnin bir “yargılar toplamı” olmadığını açıkça belirtir. Eserini “yarım yüzyılı aşkın zamandan beri roman okumalarının, romanlar üzerine yazılanları okumasının ve romanlar üzerine yazdıklarının verimi” olarak tanımlar. Bu verim, onun ifadesiyle, “izlenimler, etkilenimler, saptamalar, bir romanın özünü duyumsamaya çalışmalar, bazen roman sayfalarına düşülmüş notlar, hatta bazen anı kırıntıları”ndan oluşur (İleri, 2015: 23). Selim İleri; romanları “önemli” oldukları için değil, sevilmiş, içselleştirilmiş ve hayatın farklı anlarına eşlik etmiş oldukları için incelemeye değer bulur. Metinleri eleştirirken mesafe yerine yakınlıktan faydalanır. Bu yakınlık, kitabı standart bir roman tarihinden ayırır. Eseri Selim İleri’nin okurluk hafızasının bir tür tanıklığına dönüştürür.

Edebiyatımızdan Sevdiğim Romanlar Kılavuzu, ilk bakışta bütünüyle kişisel bir beğeni haritası gibi görünse de metin niceliksel olarak incelendiğinde belirli eğilimlerle karşılaşırız. Kılavuzda, 98 yazarın kaleme aldığı toplam 229 roman incelenmiştir. Bu sayılar, Selim

İleri'nin yalnızca başlıca yazarlara odaklanmadığını; farklı dönemlerden, farklı estetik yönelimlerden geniş bir roman panoraması kurmaya çalıştığını gösterir. Bununla birlikte, bu genişliğin içinde bazı romancıların daha yoğun biçimde öne çıktığı da açıktır.

İncelenen roman sayısı bakımından listenin başında Reşat Nuri Güntekin yer alır; yazarın 14 romanı İleri tarafından kılavuzda ele alınmıştır. Onu Hüseyin Rahmi Gürpınar (12 roman), Refik Halid Karay (10 roman) ve Peyami Safa (8 roman) izler. Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile Kemal Tahir'in 7'ser romanla temsil edilmesi, Selim İleri'nin Türk romanının toplumsal ve tarihsel damarını özellikle önemseydiğini düşündürür. Bu isimlerin ardından Halide Edib Adıvar (8 roman) ve Orhan Kemal (6 roman), Peride Celal, Erhan Bener, Attilâ İlhan ve Yaşar Kemal (5'er roman) gelir. Bu sayılar içinde dik-

kat çekici bir başka unsur ise kadın romancıların görünürlüğüdür. İncelenen 98 yazarın 21'i kadın yazardır. Bu da kılavuzda yer verilen romancıların yaklaşık yüzde 22'sinin kadınlardan oluştuğunu gösterir. Türk roman tarihinin uzun süre erkek egemen bir alan olarak şekillendiği düşünüldüğünde, bu oran hem dönemin üretim koşullarını yansıtır hem de Selim İleri'nin kadın romancıları dışlayan bir tavırdan kaçındığını gösterir. Çalışmada, Halide Edib Adıvar, Peride Celal, Güzide Sabri, Muazzez Tahsin Berkand ve Safiye Erol gibi isimlerin birden fazla romanla yer alması, bu görünürlüğün rastlantısal olmadığını düşündürür.

İleri, romanları sınıflandırmak, hiyerarşik bir kanon kurmak ya da en iyileri belirlemek gibi bir amaç gütmmez; aksine romanları kendi hayatının farklı dönemlerinde bıraktıkları izler üzerinden yeniden hatırlar. Bu yönüyle kitap, eleştiriden çok okurluk deneyiminin kaydı, hatta yer yer bir hatıra defteri olarak okunur.

Selim İleri'nin romanlara yaklaşımında belirleyici olan ilk unsur, onun açıkça benimsediği "sevme" merkezli okuma tavrıdır. Ancak bu sevmeye, estetik bir onaylama ya da hayranlık biçimi değildir. İleri için sevmek, romanın kusurlarını görmezden gelmek anlamına gelmez; tam tersine, romanın çatlaklarına, bastırılmış temalarına ve sorunlu noktalarına tekrar tekrar dönmek demektir. Bu yaklaşım, özellikle Tanzimat romanlarını ele alış biçiminde açıkça görülür.

İntibah'ı sevmeyi sevmediğini söylemesine rağmen, romanın ahlak, cinsellik ve kötücüllük etrafında düğümlenen meselelerini sürekli yeniden düşünmesi, Selim İleri'nin iyi romanlardan çok kendisinde takıntı yaratan romanlarla ilgilendiğini gösterir. Benzer biçimde *Hasan Mellah*, edebiyat tarihlerinin uzun süre "hafif" ya da "popüler" bulunarak dışladığı bir metin olmasına rağmen, Selim İleri için önemlidir. Bu roman, onda okuma coşkusunu ve serüven duygusunu uyandırmıştır. Böylelikle kanonun dışına itilmiş metinler yazarın kişisel okuma hafızası aracılığıyla yeniden görünür kılınır.

Servet-i Fünun romanlarına geldiğinde Selim İleri'nin dikkati, teknik ustalıktan çok psikolojik çatışmaların yoğunluğuna yönelir. *Mai ve Siyah*'ta Ahmet Cemil, yalnızca hayal kırıklığı yaşayan bir genç olarak değil, bir kuşağın hayat karşısındaki yenilgisinin simgesi olarak okunur. *Aşk-ı Memnu* ise İleri'nin okumasında bir yasak aşk hikâyesi olmaktan çıkar. Bihter karakteri üzerinden toplumsal ahlakın baskıcı yapısı sorgulanır. Selim İleri'nin bu romanlara yaklaşımında dikkat çekici olan, roman kişilerini yargılamaktan bilinçli olarak kaçınmasıdır. Eleştirinin yönü, bireylerden çok onları kuşatan toplumsal ve ahlaki düzene çevrilir.

Erken Cumhuriyet romanlarında Selim İleri, romanın ideolojik yönünü bütünüyle reddetmez; ancak romanı yalnızca tez taşıyıcısı olarak da okumaz. *Yaban*'da Ahmet Celâl'in köylüyle sağlıklı bir ilişki kuramaması, basit bir "aydın-halk kopukluğu" şeması içinde değerlendirilmez. Ahmet Celâl derin bir yalnızlık ve yabancılaşma trajedisi içerisinde ele alınır. *Sinekli Bakkal*'da ise Doğu-Batı uzlaşması, romanın en güçlü yanı olmaktan ziyade fazlasıyla pürüzsüz kurgulandığı için sorgulanır. Selim İleri'nin burada ölçütü, romanın iyi niyeti değil, çatışmayı ne kadar sahici kurabildiğidir.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur*'u onun için bir düşünce romanından çok bir duygu ve ritim romanıdır. Tanpınar'ın cümlelerini çözümlemeye çalışmaktansa sezgisel bir yöntemle duyumsamaya çalışır. *Kuyucaklı Yusuf*'ta ise ahlaki yargılar ile estetik birbirinden ayrılmaz. Yusuf'un adaletsizlik karşısındaki sessiz öfkesinin, romanın ahlaki gerilimini belirlediğini söyler. Selim İleri burada romanın haklı olup olmadığını değil, okurda nasıl bir vicdani sarsıntı yarattığını önemser.

Tutunamayanlar'da biçimsel yenilik teslim edilir ancak roman, teknik bir deneyden daha fazlası olarak görülür. Asıl mesele, tutunamama hâlinin insani ağırlığıdır. *Ölmeye Yatmak* ise Selim İleri'nin kitabında belirgin biçimde bir hatırlama alanına dönüşür. Bu roman, yalnızca bireysel bir hesaplaşma değil, bir kuşağın belleği olarak okunur.

Selim İleri'nin *Edebiyatımızdan Sevdığım Romanlar Kılavuzu*'nda dikkat çeken yönlerden bir diğeri ise edebiyat tarihinin merkezine yerleşmiş romanların yanı sıra çoğu zaman "hafif", "duygusal" ya da "popüler" bulunarak göz ardı edilmiş eserleri ısrarla sahiplenmesidir. Ahmed Midhat Efendi'nin *Hasan Mellah*'ından Safvet Nezihi'nin *Zavallı Necdet*'ine, Güzide Sabri'nin *Ölmüş Bir*

Kadının Evrak-ı Metrukesi'nden Safveti Ziya'nın *Salon Köşelerinde*'sine uzanan bu çizgide Selim İleri, romanların estetik kusurlarını çok önemsemez. Romanların okurda uyandırdıkları duyguların ve dönemin bastırılmış yönlerini görünür kılabilmek güçlerini önemser. Suat Derviş'in uzun süre ihmal edilen *Karakitap*'ı, Safiye Erol'un İstanbul'un semtlerini anlattığı *Kadıköy'nün Romanı*, Muazzez Tahsin Berkand'ın popüler roman etiketiyle küçümsenen ama kadın duyarlılığını erken dönemde görünür kılan *Kezban*'ı bu sahiplenmenin örneklerindendir. Benzer biçimde Selim İleri, Sait Faik'in roman olup olmadığı tartışılan *Havada Bulut*'unu yazarın en güzel romanı olarak niteler. Peride Celal'in *Dar Yol* ve *Üç Yirmidört Saat* gibi eserlerini de modern Türk romanının sessiz ama derin eserleri arasında konumlandırır.

Bütün bu örnekler bir arada düşünüldüğünde Selim İleri'nin roman değerlendirme şeklinin ne bütünüyle akademik ne de bütünüyle deneme tarzında olduğu görülür. Onun yöntemi, izlenimci ama keyfî olmayan, sezgisel ama tarih bilinci de bulunan bir okurluk anlayışına dayanır. Romanlar, estetik hiyerarşilere göre değil de bir okurun hayatında bıraktıkları izler üzerinden değer kazanır. Bu nedenle *Edebiyatımızdan Sevdiğim Romanlar Kılavuzu* yalnızca romanlar üzerine yazılmış bir kitap değildir daha çok romanlarla yaşanmış bir hayatın edebî kaydı olarak değerlendirilebilir.

Hayat kısa, kitaplar ise her zaman çoktur. Okurların aklındaysa her zaman nereden başlanacağı sorusu durmaktadır. Bu noktada, zevkine güvendiğimiz bir yazarın sevdiği romanları ve bu sevginin gerekçelerini paylaşması, okur için bir öneri listesi olduğu kadar dönüştürücü bir okuma deneyimi olmaktadır.

Kaynaklar

İleri, Selim, *Edebiyatımızdan Sevdiğim Romanlar Kılavuzu*, Everest Yayınları, İstanbul 2015.